

## БІБЛІЙНЕ РОЗУМІННЯ СПІВВІДНОШЕННЯ МІЖ МУДРІСТЮ, ЗНАННЯМИ, ІНФОРМАЦІЄЮ

*У статті проаналізовано роздуми філософів та богословів, які пробували пояснити необхідність співіснування наукового і богословського знання.*

**Ключові слова:** знання, мудрість, інформація, релігія, богослов'я, інтернет, процес, єдність.

*The article analyzes the reflections of philosophers and theologians who have tried to explain the need for the coexistence of scientific and theological knowledge.*

**Key words:** knowledge, wisdom, information, religion, theology, Internet, process, unity.

**Актуальність проблеми.** Актуальність проблеми полягає в тому, що автор спробував визначити співвідношення між знанням, мудрістю та інформацією, показавши тим самим, що ці компоненти не можуть існувати окремо, оскільки вони становлять єдине ціле. «Мудрі славу впадкують, а нерозумні носитимуть сором» (Прит.3: 35). «Бо Господь дає мудрість; з уст Його – знання та розум» (Прит. 2:6).

Мудрість – здатність людини мислити й діяти відповідно до вищих і духовних цілей життя, височіючи над обмеженістю приватних і тимчасових інтересів, зокрема й власних. Вона (мудрість – В. III.) починається з розвитку філософії, як науки про мудрість та кінцевий синтез усіх її напрямів.

Біблія вчить, що мудрість – це Божий дар людині, для пізнання Божого творіння, пізнання себе як Божого творіння. Пізнання свого земного шляху, свого призначення в Божому замислі спасіння людини. Мудрість людина здобуває зі Слова Божого й зі свого земного досвіду.

Бог на сторінках Біблії вчив ізраїльський народ, що таке мудрість і як використовувати Божу мудрість у процесі свого земного життя, пізнання Бога і Його творіння. Таке розуміння мудрості ми знаходимо в низці віршів Біблії: «І віддав я серце моє тому, щоб дослідити та випробувати мудрість все, що робиться під небом: це тяжке заняття дав Бог синам людським, щоб вони вправлялися в ньому» (Еккл. 1:13). «І дав Бог Соломонові мудрість і вельми великий розум, як пісок на березі моря» (3Цар. 4:29). «І сказав чоловікові: Ось страх Господній є справжня мудрість, а віддалення від зла розум» (Іов. 28:28). «Уста праведника пророкують мудрість, і мова його вимовляє правду» (Пс. 36:30). «Блаженна людина, що здобула мудрість, і людина, що набула розуму» (Прип. 3:13). «Я чув про тебе, що дух Божий у тобі і світло, і розум, і найвища мудрість знайдена в тобі» (Дан. 5:14). «Але мудрість, що сходить згори, по-перше, чиста, потім мирна, скромна, слухняна, сповнена милосердя і добрих плодів, неупереджена і нелицемірна» (Як. 3:17). «Мудрість же ми проповідуємо між досконалими, але мудрість не віку цього і не влади віку цього минулого, але проповідуємо премудрість Божу, таємну, потаємну, яку Бог присвятив перед віками до слави нашої, якої ніхто з влади цього віку не пізнав; бо якби пізнали, то не розіп'яли б Господа слави» (1Кор. 2:6–8).

**Ступінь наукової розробки проблеми.** Цією складною проблемою цікавилася низка авторів, які, на жаль, не говорили про єдність процесу розвитку знання, мудрості й інформації, а розглядали їх окремо. Так, В. Ярошовець аналізував історичний поступ від знання до мудрості завдяки інформаційному матеріалу<sup>1</sup>. Є. Причепій, А. Черній, Л. Чекаль розглядали

<sup>1</sup> Ярошовець В. Історія філософії. Київ, 2002. 774 с.

цю проблему в контексті філософії, яка історично розвивала всі ці компоненти<sup>2</sup>. М. Торгул розглядав поєднання знання, мудрості й інформації в контексті етики та моралі, уважав, що тільки моральні принципи можуть реалізувати цей процес<sup>3</sup>. Р. Тарнас розумів процес поєднання в єдине ціле знання, мудрості та виникнення нової інформації через бачення розвитку західної культури, яка дала поштовх усім процесам розвитку цивілізації взагалі. Комплексний аналіз суміщення в єдиний процес розвитку знання, науки, виникнення на їхній базі мудрості комплексно розглянуто в одному з інтернет-видань<sup>4</sup>.

**Мета статті** полягає в тому, щоб довести, що як релігія, так і наука працюють тільки в єдності, завдяки чому виникає богослов'я як система специфічного наукового знання.

**Виклад матеріалу.** Бог, як бачимо, бажав, щоб людина й надалі будувала відносини з усім Божим творінням на основі Божої мудрості.

Водночас людина ставила багато питань про своє буття і шукала на них відповіді на основі своєї мудрості та своїх знань. Прагнула зрозуміти світовий порядок. Такий шлях пізнання свого буття проявляється у філософії. Саме на Заході, з розвитком грецької філософії, із часом приходить розуміння духовного буття і духовного розвитку людини. Людство прагнуло зрозуміти основу свого буття, людина приходить до розуміння, що початок усього буття має бути єдиним. Повинен бути єдиний принцип, який керує світом.

Зауважимо, що антична філософія із часом перетворюється на науку, формулює результати свого пізнання в теоретичній формі, аргументує свої висновки. Отже, предметом філософії стає процес взаємодії між людиною і світом; предмет науки – реальність, якою вона є сама собою, об'єктивно, абстраговано від людини, що взаємодіє із цією реальністю. Отже, реальність постає у філософії як цілісна картина всього, що існує, упорядкована (прояснена) діяльністю співіснуючої із цією ж реальністю людиною.

Науковці, усе ж таки, шукали головне, а саме – те, що є основою всього і що надає доцільність світового існування сенсу світу. Поступово науковці дійшли єдиної думки – про існування Творця всього сущого, видимого і невидимого. Ксенофан, наприклад, роздумував про Божественне Начало як якусь силу, яка все охоплює, пронизує всю світобудову.

Дослідження, уважаємо ми, починались з пізнання природи, науковці прагнули зрозуміти універсальний початок усього сущого, яке закладено у природі. Перменід, який осмислював ідею єдності Божества із природою, доходить висновку, що думка й реальність одне ціле. Усе є Бог, Він є те Єдине, тому ми всі в цьому Єдиному укладені.

Емпідокл, шукаючи відповідь, назвав любов як одну із сил і чинників космологічних процесів. Перевага любові, говорив він, приводить світ до стану об'єднання любові та гармонії. Нагадаємо, що античні мислителі заявляли, що світ є великим цілим, що він пронизаний духовним, що початок його стоїть в духовній реальності.

Анаксагор першим заявив, що Сонце – це розплавлена вогняна куля, а планети – це кам'яні глиби у просторі. Анаксагор перейшов від розумного світу до Світового Розуму, він стверджував, що світом керує Світовий Розум, ця його думка і нині є актуальною.

Внутрішня суперечність людини буде поступово прагнути розв'язуватись у процесі пізнання. Розуміння справедливості, за ним, людина пізнає в результаті розуміння божественних і людських законів. Пізнанням божественних чеснот людина здобуває мудрість. Розум людини і її совість є критерієм і суддею щодо моралі. На основі доброчесності людина здатна керувати своїми вчинками, з дотриманням визначених переконань, протистояти хибним думкам інших.

«Основою ж філософії Платона було розуміння двох вимірів буття, двох світів: світу духовного, невидимого, і світу видимого – матеріального. По суті, Платон був першим, хто говорив

<sup>2</sup> Причепій С., Черній А., Чекаль Л. Філософія. Київ, 2001. 220 с.

<sup>3</sup> Торгул М. Етика. Київ, 2005. 414 с.

<sup>4</sup> Літре. URL: <https://www.litres.ru/petr-valuev/religiya-i-nauka/chitat-onlayn/> (дата звернення: 12.03.2025).

про невидиму основу видимого буття. Платон вагався, але все більш і більш визріло в ньому одкровення: «Так, прав Сократ, прав, і дарма він так весело йшов на смерть! Тому що це життя – тільки поверхня буття, а у глибині її клекоче те найпотаємніше, що є його вищою основою»<sup>5</sup>. Платон намагався проникнути у світ Бога за допомогою розуму, а іноді – шляхом інтуїції. Платон розумів, що два світи мають свої закони й пов'язані один з одним. Духовний світ проєктується на видимий світ.

Наступним філософом античної Греції, який хотів розібратися в цій проблемі, був Арістотель. Найбільшим благом, як уважали античні філософи, є те, до чого прагне людська душа і що є бажаним для людей, а саме: справедливість, доброчесність, доброчинність. Ідеалом мудреця, таким чином, є незатьмареність душі, відсутність страху і хвилювань, прагнення до доброчесного життя. Споглядальний спосіб життя, за ним, є благом для людини, він – доступний богам і мудрецам. Бог, таким чином, наділив людину розумом, який має здібності пізнання.

Спокійне дослідження біблійної істини, як уважав богослов, робить віру більш чіткою і обґрунтованою, облагороджує поведінку людини й утримує від фанатизму. Особливо цінна віра в цілісному розвитку людини, тому що вона дає потрібний напрям її душевним силам: як-от розум, почуття і воля, а також вносить мир і гармонію в її внутрішній світ.

У Біблії показаний живий зв'язок із Богом, у якому міститься і найвища істина розуму. І коли людина підходить до істини біблійного одкровення, до справжнього духовного досвіду віри, вона приходить до нього всіма силами своєї душі, включаючи й розумні. Щоб сприйняти дари благодаті, потрібно бути готовим до їх сприйняття, потрібна послідовна спрямованість, потрібно, щоб душа була відкрита для прийняття благодаті. Тому тут одним зі спрямовувальних мотивів є розумне усвідомлення значення і необхідності християнського життя.

Декарт учив: «Щоб пізнати природу Бога, наскільки це доступно моїй природі, я повинен тільки міркувати про кожну річ, ідею, яку в собі я маю, чи було б це досконалістю або недоліком володіти нею. Я можу бути впевнений, що все зазначене будь-якою недосконалістю, відсутнє в Ньому. Отже, у Ньому не може бути сумнівів, мінливості, смутку й подібних речей, не мати яких і я був би радий. Нарешті, якщо є ще люди, яких і наведені доводи не переконують в існуванні Бога, то нехай знають, що всі інші речі, у які вони більше вірять, як-от: що вони мають тіло, що є зірки, Земля тощо, менш достовірні». Ствердженням відмінності між мислячою і природною субстанціями Декарт сприяв вивільненню матеріального світу з уз, які давно прив'язували її до християнської віри. Тепер наука була вільна вивчати цей світ уздовж і поперек, не вдаючись до понять і уявлень, нав'язаних їй теологічною догматикою і більш відповідними духовній і етичній сферам.

Філософія М. Гайдеггера, вирішуючи проблему сенсу буття, стверджує, що тільки людському розуму воно відкрите, оскільки, стикаючись з різними проявами Ніщо, людина прагне своїм розумом до спільних сутностей, завдяки чому може пізнати своє буття.

Складні взаємини між наукою і мораллю, тривалі й особливо запеклі суперечки про можливість наукового вивчення екзистенціальної сфери людського буття, таких, наприклад, категорій, як добро, співчуття, любов. Хоча є сфера гуманітарного знання, яка прагне зрозуміти не стільки те, що суттєво повторюється і необхідне в людині, скільки випадкове і неповторне в ній. Уважати наукою цю сферу інтелектуальної діяльності можна лише зі значними застереженнями. Це радше знання, ніж наука в європейському сенсі цього слова. Існує безліч різних інтерпретацій моральних норм і категоріального ладу моралі. Наприклад, чи можна строго науково викласти уявлення про обов'язок, честь, совість та інші категорії моралі?! Адже мораль – не суть зовнішня, а внутрішня, це самоконтроль внутрішній, а не зовнішній! Яким чином раціоналізувати або піддати верифікації форми суспільної волі, честь чи совість?! Хіба можна науково досліджувати душевне пекло, сферу, де відбувається самооцінка, те, що не

<sup>5</sup> Мень О. Відповіді на питання.URL: [www.alexandrmnen.ru](http://www.alexandrmnen.ru) (дата звернення: 10.03.2025).

дає самозаспокоєння совісті, цьому вічному сторожу моральності й людяності?! Принципова неможливість цілковитої наукової раціоналізації таких категорій, як совість, жалість, почуття провини, виникає з того, що вони зароджуються не тільки на рівні свідомості, а й на рівні підсвідомості. Ці якості пронизують всю сферу буття людини, від них неможливо цілковито позбутися. Тому і говорять, що суд совісті – вищий суд.

У міру того, як історична хвиля постмодерністського світогляду піднімалася все вище, пошуки людиною космічного сенсу ставали долею герменевтичних досліджень.

Бог наділив людину даром пізнання істини на основі Божої мудрості. Цей процес пізнання людина повинна продовжувати для пізнання духовної реальності, для пізнання реальності, де перебувають духовні сутності й де у вічності буде безсмертна людська душа.

Яка ж ціль людських знань? Довгий час функцію пізнання брала на себе наука, бо раціональне пізнання має бути пріоритетом науки. І таке розуміння на окремому історичному етапі було основним. Однак, незважаючи на те, що Творець відкрився людині й дав можливість їй творити, займатися наукою, пізнавати життя, людське знання на сучасному етапі не можна порівняти з божественним. Закони Ньютона стали основою для розуміння сучасного фізичного Всесвіту як механістичного, математично впорядкованого, матеріального, позбавленого антропоморфних або душевних якостей. Усесвіт, який не має у своєму пристрої будь-яких релігійних, зокрема й християнських рис. Для сучасного розуміння людини потрібне раціональне досягнення розуму, який зміг вмістити природний порядок світу. Людина постала як істота шляхетна не тому, що вона обрана на основі Божественного Задуму, відкритого в Біблії, а тому, що вона особистим розумом осмислює закони природи й домагається панування над її силами.

Нова філософія, після, не просто відображала усвідомлення людиною своєї нової могутності. Її значимість як системи світогляду, а також причини її потужного впливу на західний і європейський світогляд, який важливий тим, що світогляд базувався на її науковій, а потім і технологічній, міцній основі. Ніколи раніше жоден зі способів мислення не приводив до таких наочно відчутних результатів. З позицій такої потужної системи прогрес здавався неминучим. Нарешті щасливе майбутнє людства здавалося досяжним, до того ж у результаті його власних раціональних здібностей і конкретних досягнень. Тепер стало очевидним, що найвище звершення людства можна прискорити за допомогою все більш витонченого наукового аналізу та правильного поводження із природним світом. Тепер як ніколи людський розум і природний світ виявилися максимально незалежні, відокремившись і від Бога, і один від одного. Вироблений Ньютоном синтез ознаменував для Просвітництва небувалу впевненість у силі людського розуму. Успіх нової науки в поясненні природного світу вплинув на спрямованість філософії двояко: по-перше, відвів пізнання основу в людському розумі та в його зіткненні з фізичним світом; по-друге, спрямував увагу філософії на аналіз розуму, який наділений здатністю успішного пізнання.

Філософія ж Нового часу, як основа науки, охоплює період від XVI до XVIII ст. У цей час іде становлення і формування природних наук, які поступово відокремлюються від філософії – це фізика, хімія, астрономія. Математика, механіка, які перетворюються на самостійні науки.

На думку В. Ярошовця, «період філософської доби Відродження значною мірою підготував настання початку переосмислення ролі природи та знання про природу у філософських пошуках. Природничі дослідження не лише накопичували новий дослідницький матеріал, але й готували чинники світоглядних перемін»<sup>6</sup>.

Наука стає важливим заняттям людства, вона має можливість звільнити суспільство від його проблем, бід і страждань, має можливість підняти суспільство на новий рівень розвитку, забезпечити суспільний прогрес. Деякі філософи заявляли, що синтез науки та християнського богослов'я, віри і розуму неможливий, вони не визнали жодних авторитетів, окрім авторитету

<sup>6</sup> Ярошовець В. Історія філософії. Київ, 2002. С. 237–238.



розуму. Люди поступово відкривають закони й загальні правила, які дають людству ключ до розуміння природи, необхідний для управління нею. Учення про творіння схвалює пошук порядку, якому слідують природні явища.

У Ф. Бекона наука знайшла зовсім нову роль, а саме стала утилітарним, утопічним, матеріальним і людським аналогом Божого задуму духовного спасіння. Людина, уважає він, створена Богом для того, щоб розуміти природу й панувати над нею. Отже, заняття природничою наукою є її святим обов'язком.

В. Ярошовець зазначає: «Істина, може бути виведеною лише з розуму, вона полягає лише в розумових, логічних зв'язках і змістах, і лише розумом може бути перевіреною. Однією з важливих рис раціоналізму, у цьому змісті, є отожднення реальних причинно-наслідкових зв'язків із відношеннями логічного виведення»<sup>7</sup>.

Із часом визріває думка, що, очистивши розум від традиційних упереджень і релігійних навантажень, людина нового типу прийде до досягнення істини й вибудує розумний світ, який буде царством загального процвітання. Нині настала пора здійснити мрію про людську свободу й великі звершення в цьому світі. Людство побачило нарешті освічений вік, таким був світогляд людини Нового часу.

Епоха наукової революції мала визначені напрями свого розвитку. У цей період проходить відмежування науки від християнського богослов'я та здобутків філософії. Із часом наука ставала самостійною сферою досліджень і особливим типом знань і професійної діяльності.

Так, між XV і XVII ст. Захід побачив народження нової людини, яка заново усвідомила себе саму і свою свободу. Людину допитливу до всього, що стосується світу, упевнену у власних судженнях, яка скептично ставилась до будь-якої ортодоксії, що повстає проти авторитетів. Людину, відповідальну за свої вірування і вчинки, закохану у класичну давнину, але ще більше віддану своїй великій майбутності. Гордою своєю людяністю, яка усвідомлює свою відмінність від природи, свій особистий творчий художній дар. Людину, переконану у здібності свого розуму осягати природу й підкорити її собі, яка набагато менше відчуває свою залежність від усемогутнього Бога.

Наука знаменувала собою звільнення людства як емпіричного, раціонального, заснованого на здоровому глузді реальності, яку кожна людина могла самостійно відчути й усвідомити. Пошуки істини йшли тепер на основі міжнародної співпраці, у дусі наукової допитливості, з готовністю відступити від колишніх меж пізнання і йти далі. Тепер будь-які події та обставини, які явно суперечили прийнятим науковим принципам, як-от посилення на всякі дива та зцілення вірою, заява про власні біблійні об'явлення чи духовний екстаз, пророцтва, символічні тлумачення природних явищ, «особисті» зустрічі з Богом або дияволом – усе це й подібне стали пояснювати божевіллям або шарлатанством, або тим та іншим разом.

Є. Причепій зауважує: «Галілей рішуче заперечував авторитет Арістотеля для розбудови нової науки. Із часом наука поступово ставала самостійною сферою професійної діяльності й особливим типом знання»<sup>8</sup>.

Античний космозм і середньовіковий теїзм поступилися місцем гуманізму того часу. Захід втратив християнську віру і знайшов нову: віру в науку і людину. Однак багато елементів християнського світогляду парадоксальним чином збереглися, нерідко змінившись до невпізнання, у нових світських поглядах. Звучання даного світогляду набуло такого фундаментального іудео-християнського положення, як дана людині Богом заповідь володіти землею і володарювати над природою.

Християнство, виміряне своєю мірою, катастрофічно програвало в моральному відношенні тим альтернативним системам (від античного стоїцизму до сучасного лібералізму й соціалізму),

<sup>7</sup> Ярошовець В. Історія філософії. Київ, 2002. С. 255.

<sup>8</sup> Причепій Є., Черній А., Чекаль Л. Філософія. Київ, 2001. С. 89.

які змогли висунути більш надихаючі програми людської діяльності й не були обтяжені тягарем біблійних заповідей.

С. Причепій переконаний у тому, що «поява науки нового типу зумовила й докорінне переосмислення ставлення людини до світу. У буденному знанні й у релігійному світогляді доводиться мати справу з речами, смисл яких формується на основі їхніх функцій»<sup>9</sup>.

Тільки женецький філософ Жан-Жак Руссо стверджував інші погляди. Подібно своїм соратникам, які стали авангардом Просвітництва, Ж.-Ж. Руссо критично ставився до дійсності та прагнув до її перетворення. Однак саме той прогрес цивілізації, який так прославляли європейські філософи, здавався йому джерелом більшості зол і нещастя у цьому світі. Людина, на думку Ж.-Ж. Руссо, страждає від порочних наслідків цивілізації, які відчужують її від природного стану простоти, щирості, рівності, доброти та правильного розуміння речей.

М. Тофтул зазначає: «Поступово зріло переконання, що розвиток науки і техніки самі собою не роблять людину доброчесною, щасливою. Посилювалась зневіра в розум і творчі можливості людини. На відміну від раціоналізму, який абсолютизував раціонально доцільні форми людської діяльності, ірраціоналізм ототожнював духовне життя людини з її несвідомими, спонтанними імпульсами, емоційно-вольовими й моральними структурами»<sup>10</sup>.

Очі, з яких спала пелена, тепер оглядають усю довгу історію Заходу і Європи. Історію, повну безжального загарбництва й утиску, з негуманною пожадливістю вищих суспільних верств від найдавніших часів до наших днів. Історію із систематичним процвітанням чужим коштом, з його колоніалізмом та імперіалізмом, з його рабством і геноцидом, з його антисемітизмом, з його нехтуванням правами жінок, «кольорових», різних меншин, робітничого класу, малозабезпечених, з його знищенням поселень аборигенів у всьому світі. Історії з байдужою глухотою до чужих культурних традицій і цінностей, з його жорстоким зловживанням іншими формами життя, з його сліпим спустошенням практично всієї планети, послідовним знищенням рослинного і тваринного світу як Божого творіння.

М. Торфул запевняє: «Філософи, які перебували на цих позиціях, уважали світ хаотичним, неупорядкованим, нерозумним, а буття людини – дисгармонійним, абсурдним, безглуздом. На основі такого розуміння світу й буття людини постали й відповідні етичні концепції»<sup>11</sup>.

Будь-яка спроба всеосяжного й чіткого опису світового порядку, окрім біблійної істини, на нашу думку, є у кращому разі тимчасова цінна вигадка. Вигадка, яка служить для прикриття хаосу, а в гіршому – вигадка зловмисна, що служить знаряддям придушення, прагнення влади, насильства й підпорядкування. Тому «постмодерністського світогляду» не існує, так воно і просто неможливо. Сама постмодерністська парадигма за своєю природою виступає руйнівницею всіх і всіляких парадигм.

Картина, описана на початку століття Джоном Дьюї, така: «Головний інтелектуальний настрій нашого століття – це відчай, до якого приходять від будь-яких цілісних поглядів і позицій», викристалізувалася в суть постмодерністського бачення світу.

Найближчим часом, як уважав автор, люди повинні змінити свій спосіб мислення та свої цінності, інакше жодні фінанси, жодні політичні й економічні рішення не покращать ситуації. Перед людством стоїть серйозне завдання – трансформація мислення, перехід до нового стилю мислення, до нових цінностей, до нового світогляду.

У всьому цьому полягає гірка іронія: адже саме тоді, коли сучасний світогляд, який повірив, нарешті, що йому вдалося цілковито звільнитися від усіх антропоморфних проєкцій, посилено обстоює модель нерозумного, механістичного й безособового світу. Саме тоді й виявляється, що світ цей як ніколи являє собою виборчу будову людського розуму. Людський розум усюди

<sup>9</sup> Причепій С., Черній А., Чекаль Л. Філософія. Київ, 2001. С. 91.

<sup>10</sup> Торфул М. Етика. Київ, 2005. С. 339.

<sup>11</sup> Торфул М. Етика. Київ, 2005. С. 339.

усунув будь-які прояви та невідворотності свідомості, звідусіль прибрав сенс і мету, заявив на них своє виняткове право, потім спроектував на світ якусь машину.

Великий порив, що опанував західну культуру ще в епоху Відродження, змітав усе на своєму шляху: прагнення до незалежності, самовизначення та індивідуалізму, ці ідеали справді втілено в реальність життя багатьох людей. Але цей порив поступово згасав, опинившись у такому світі, де все більше придушувалися особисті волевиявлення і свобода. Великі революційно-політичні задуми сучасної епохи, що сповіщають звільнення приватного і соціального, поступово призвели до того, що над долею сучасного індивіда дедалі більше тяжіли бюрократичні, комерційні та політичні гіперструктури. Подібно до того, як у сучасному Всесвіті людина перетворилася на ледь помітну порошок, так і в сучасних державах окремі люди перетворилися на нічого не значущі цифри або гвинтики, так що відтепер можна буде сміливо управляти мільйонами.

Характер сучасного життя зробився все більш двозначним. Демонстративне посилення моці всюди наражалося на тривожне почуття незахищеності. Чуйна морально-естетична сприйнятливність стикалася із жахливою жорсткістю і марнотратством. За прискорення технічного прогресу людству доводилося платити все дорожче. За кожним задоволенням і за кожним досягненням смутно проглядала небачена раніше людська вразливість. Разом із західним світом сучасна людина рвалася на повній швидкості, з нищівною відцентровою силою вперед і назовні, до нової складності й розмаїття. Але водночас здавалося, що людина занурювала себе в нестерпний кошмар і духовну пустелю, у невблаганно звужуючий світ тупиків. Найточнішим утіленням розгубленого духу сучасності став феномен екзистенціалізму, настрою і філософії, виражених у творах М. Гайдеггера, Ж.-П. Сартра й А. Камю, що відобразили загальну духовну кризу всієї західної культури того часу.

У моральному сенсі люди більше й більше стають схожі на троглодитів: байдужі, холодні, недовірливі, стають підозрілі один до одного, мало між ними щирості, задушевності й сердечності, доброзичливості. Існує думка, що зовнішньо суспільне життя ніколи так не процвітало; насправді кожен глибоко пішов у самого себе, намагається відгородити себе від інших кам'яною стіною і думає тільки про себе, мало піклуючись про інших.

Р. Тарнас зазначає: «Цивілізація опинилася в небезпеці через власного наукового генія. Та сама наука, що дієво боролася за виживання людства, знімаючи з нього тягар тягот і позбавляючи від ризикованих випадковостей, тепер представляла для людського виживання найстрашнішу загрозу».

У XX ст., коли людству загрожує зникнення через загострення екологічних і глобальних проблем, помилково й далі протиставляти науку й біблійну мудрість. Бо шлях, заснований на жорсткому протистоянні різних форм свідомості та духовно-практичного життя, різних світоглядів і цінностей, призвів до фундаментальної кризи.

Екзистенціалізм вважається однією з найбільших течій у світовій філософії XX ст. У ньому відображена реакція інтелігенції на нестійкість і трагізм життя, незахищеність людини від соціальних бур і потрясінь, на зростання відчуження між людьми. Прихильники екзистенціалізму свого часу прагнули відшукати нові шляхи реалізації людської свободи, способи подолання страху й самотності, волали до відповідальності кожної людини, що живе в суспільстві, вимагали поваги до прав і гідності особи. Формування екзистенціальної філософії сягає корінням у настрої XIX ст., але вона актуальна і нині.

На перше місце висуваються категорії абсурдності буття, страху, відчаю, самотності, страждання, смерті. Особистість має протидіяти суспільству, державі, середовищу, ворожому «іншому», адже всі вони нав'язують їй свою волю, мораль, свої інтереси й ідеали. Поняття відчуженості й абсурдності є взаємопов'язаними та взаємозумовленими в літературних творах екзистенціалістів.

«Екзистенціалізм – це своєрідний духовний протест, бунт особи проти абсурдного на її погляд світу, пошук виходу із цієї ситуації. Як і волюнтаризм Ніцше, він працював на формування

сильної вільної та відповідальної особи, яка починає домінувати в культурі й способі життя Заходу у XX ст.»<sup>12</sup>

Моральні, економічні та політичні кризи охоплювали людство перед Першою світовою війною, під час Першої та Другої світових воєн і між ними. Бурхливе зростання науки і техніки та використання технічних досягнень на шкоду людині; удосконалення воєнної техніки, автомати, кулемети, міни, бомби, застосування отруйних речовин під час бойових дій тощо. Небезпека загибелі людства; винахід і застосування ядерної зброї, розуміння того, що наближається екологічна катастрофа. Посилення жорстокості, нелюдське ставлення до людини, 70 мільйонів загиблих у двох світових війнах, концтабори, трудові табори. Поширення фашистських, комуністичних та інших тоталітарних режимів цілковито пригнічують людську особистість. Безсилля людини перед природою і перед техногенним суспільством. Екзистенціалістська філософія поширилася у відповідь якраз на ці явища.

На думку Є. Причепій, «Ясперс, також убачав в ері науки і техніки велику небезпеку для людського існування – небезпеку втрати свободи і самої людини, оскільки технічні засоби спілкування все більше нівелюють особисте спілкування (комунікацію). Вихід із цього становища мислителі-екзистенціалісти вбачають у зміні настанови на світ, у відкритті екзистенції та віднайденні буття, а порятунок європейської цивілізації – у духовній переорієнтації людей»<sup>13</sup>.

Можна виділити й низку інших проблем, яким приділяли увагу філософи-екзистенціалісти, як-от: унікальність людської особистості, глибина її почуттів, переживань, тривоги, надій, життя загалом, разюча суперечність між людським внутрішнім світом і навколишнім життям. Насамперед це проблема відчуження людини; суспільство, держава стали для людини абсолютно чужими, реальністю, яка цілковито нехтує людиною, пригнічує її «Я». Проблема безглуздості життя, самотності, занедбаності; людина самотня в навколишньому світі, у неї немає «системи координат», де вона відчувала би себе потрібною. Проблема внутрішнього вибору і проблема пошуку людиною свого як внутрішнього «Я», так і зовнішнього місця в житті. Насамперед докладно описані страждання і відчуження, що стали прикметами життя XX ст., це було потребою екзистенціалізму звернутися до найбільш глобальних і наболілих питань людського буття. А саме розуміння страждання і смерті, самотності й жаху, вини, конфлікту, духовної спустошеності й онтологічної нестійкості, відсутності абсолютних цінностей, контекстів, почуття космічного абсурду, беззахисності людського розуму, трагічного стану сучасної людини. Бунт проти умовної реальності прийняв нове розуміння крайніх форм. До того ж ранні напрями в сучасному мистецтві, як-от реалізм і натуралізм, поступилися місцем абсурду й сюрреалізму, знищення всіх звичних основ і міцних категорій, що було також викликом цивілізації.

Уже на початку століття художній канон Заходу, що вийшов коренями з форм грецької класики й епохи Відродження, похитнувся і почав розпадатися. Якщо в романах XVIII–XIX ст. передається відчуття людської особистості як «самості», що перебуває на першому плані в логіко-історичній послідовності розповіді, то в типовому романі XX ст. беруться під сумнів власні передумови. Ламаються всі історичні зв'язки, розмивається лінія горизонту, простір структурується хитрою в'яззю задумів і самозаперечення, у результаті чого всі персонажі, автор, читач залишаються в напруженому стані тривоги й екзистенціального очікування. Це із часом породило велику кількість праць з есхатології.

Мистецтво, зауважимо, стало вбачати диво у випадковому, хаотичному, самовільному. У живописі й поезії, у музиці й театрі художнє вираження набуло неясні форми. Основою нової естетики стали тривожні протиставлення і нескладні натяки. Нормальним стало аномальне: безглузде, поламаане та стилізоване. Інтерес до ірраціонального і суб'єктивного, що

<sup>12</sup> Причепій Є., Черній А., Чекаль Л. Філософія. Київ, 2001. С. 195.

<sup>13</sup> Причепій Є., Черній А., Чекаль Л. Філософія. Київ, 2001. С. 203.



супроводжувався до того ж прагненням розірвати з усіма умовностями й обдурити всі очікування, нерідко приводив до того, що деякі напрями в мистецтві були зрозумілі лише для кола, яке має езотеричне бачення. Для нечисленних «посвячених» воно ж стало просто непроникним для сприйняття, замикаючись у собі. Кожен митець перетворився на пророка власного нового порядку, сміливо порушуючи старий закон, давав свій новий заповіт.

Продовжуючи думку, скажемо, що новий світ сучасної науки став з усіх боків піддаватися критичним нападкам: техніка применшує та дегуманізує людину, оточує її суцільно штучними предметами та механізмами. Техніка забирає людину в живої природи, приводячи в потворно уніфікований світ, де ціль поглинає засоби, де промислове виробництво перетворило людину на придаток до машини.

А вирішення всіх проблем бачилося, як і бачиться, у подальшому технічному досягненні, а не в життєвому, людському їх вирішенні. Не припиняється гонка технічного прогресу, що потребує все нових сил і все нових енергетичних ресурсів, вибиває людину з колії нормального життєвого русла, розриває природний її зв'язок із землею.

Небезпечне забруднення води, повітря та ґрунту планети, шкідливий вплив на тваринне і рослинне життя, вимирання незліченних видів, зникнення лісів на земній кулі, ерозія верхніх шарів землі, виснаження запасів ґрунтових вод, надмірне накопичення токсичних відходів, очевидне зростання парникового ефекту, руйнування озонового шару в атмосфері, корінні порушення в екосистемі всієї планети – це всі серйозні проблеми, що постали перед людством, заявляючи про себе все голосніше й наполегливіше. Навіть з погляду нетривалого людського життя непоправне виснаження природних багатств стало вкрай тривожним явищем.

Навколишнє середовище заповнили надмірні швидкості й безперервний шум, метушня і плутанина, загальний хаос і гігантоманія. Той світ, у якому живе людина, усе більше стає схожий на безликий Космос, відомий науці. Анонімність, спустошеність і матеріалізм, що охопили сучасне життя, практично прирекли на невдачу будь-які спроби людини повернути собі колишню людяність у середовищі, яке цілком зумовлене диктатом техніки. Перед багатьма надзвичайно серйозно постали питання про людську свободу та здатності людства зберегти владу над породженням власного розуму, творінням власних рук.

Де ж наші знання, втрачені заради інформації? Можна поставити питанням: що це за процес, який рухає людство в останні часи? Біблія дає відповідь на це питання, перед другим приходом на Землю Ісуса Христа буде сім років скорботи, де буде правити Антихрист. Антихрист засяде на престолі у храмі Господньому й буде правити світом. Тепер в історії людства йде процес підготовки для зустрічі Антихриста.

Проблемою цивілізації є й телефонomanія, яка знеособлює людину, інтернет. Мудрість якраз полягає в тому, щоб правильно співвідносити знання, науку й інформацію.

На схилі своїх днів Тойнбі писав: «Сучасна людина нещодавно усвідомила, що історія набирає швидкості й швидкості немислимої. Будь-яке покоління усвідомлювало, що прискорення набирає швидкості протягом свого власного життя; людина, озброївшись знанням свого минулого, виявила, що це прискорення почалося дуже давно і що воно здійснювало одне за одним «великі стрибки вперед», винаходом сільського господарства, виникненням цивілізації і поступовим, протягом двох останніх століть, приборканням великих фізичних сил неживої природи. Тепер зі страхом відчувається, як подія недалекого майбутнього наближається до завершальної точки, як колись передбачали іудейські та християнські пророки. Апостол Петро писав: *«А теперішні небо й земля заховані тим самим словом, і зберігаються для вогню на день суду й загибелі безбожних людей»* (2 Пет. 3:7). *«День же Господній прибуде, як злодій вночі, коли з гуркотом небо мине, а стихії розпечені, ринуть, а земля та діла на ній згорять»* (2 Пет. 3:10). Нині неминуча загроза цього наближення є не тільки предметом віри: це даність спостережень історії і людського досвіду. Потужне передбачення відчувається і у драматичних ланцюгах суджень, пророкованих великими мислителями й візіонерами Заходу щодо

неминучих епохальних зрушень. Ф. Ніцше, у якому «нігілізм уперше став свідомим» і який передбачив катаклізми, що обрушилися на цивілізацію у XX ст., у глибині своєї особистості усвідомив ту історичну кризу, якій судилося настати, коли сучасний світогляд дасть собі нарешті звіт у скоєному ним знищенні метафізичного світу, у «смерті Бога».

Нам потрібна зміна життя і цінностей, потрібна людина, яка знає добро й робить добро, а не вдосконалені закони науки, процвітання економіки або інші обставини, як-от потік різної інформації, яка відокремлює людину від людини і від Бога.

**Висновки.** Аналіз роздумів філософів різних епох і біблійних принципів надає підставу зробити такі висновки:

1. Людство завжди ставило перед собою питання і знаходило відповіді на основі своєї мудрості та знань, прагнуло зрозуміти світовий порядок.

2. Перша спроба пізнання свого буття проявляється в античній філософії і пов'язана з розвитком давньогрецької філософії, яка прийшла до розуміння єдності духовного буття і духовного розвитку людини.

3. Антична філософія із часом перетворюється на науку та формулює результати свого пізнання в теоретичній формі. Як науковці, так і богослови постійно були в пошуку розуміння життя на землі та ролі в цьому Творця.

4. Аналіз, до якого прийшли як філософи, так і богослови, привів до висновку, що Всесвіт проявляється як велике творіння Боже, як великий художній твір, як великий організм. Джерелом якого є Святий розум.

5. Пошуки, у яких постійно перебували як науковці, так і богослови, привели до того, що виникло розуміння того, що без Творця як архітектора всіх світових процесів, неможливе життя взагалі.

#### Список використаної літератури:

1. Кришко А. Вплив ідей Вільгельма фон Гумбольдта (1767–1835) на мовну освіту в Україні XIX – початку XX ст. : монографія. Умань : ФПО Жовтий О.О., 2015. 179 с.
2. Мен О. Відповіді на питання. URL: [www.alexandrmnen.ru](http://www.alexandrmnen.ru) (дата звернення: 12.03.2015).
3. Причепій Є., Черній А., Чекаль Л. Філософія. Київ, 2001. С. 220 с.
4. Літре. URL: <https://www.litres.ru/petr-valuev/religiya-i-nauka/chitat-onlayn/> (дата звернення: 12.03.2015).
5. Торгул М. Етика. Київ, 2005. 414 с.
6. Ярошовец В. Історія філософії. Київ, 2002. 774 с.

#### References:

1. Kryshko, A. (2015). The influence of the ideas of Wilhelm von Humboldt (1767–1835) on language education in Ukraine in the 19th and early 20th centuries. Uman: FPO Zhovtyi O.O. [in Ukrainian].
2. Men, O. Vidpovidi na pytannia. Retrieve from: [www.alexandrmnen.ru](http://www.alexandrmnen.ru) [in Ukrainian].
3. Prychepii, Ye., Chernii, A., & Chekal, L. (2001). Philosophy. Kyiv [in Ukrainian].
4. Sait Litre. Retrieved from: <https://www.litres.ru/petr-valuev/religiya-i-nauka/chitat-onlayn/> [in Ukrainian].
6. Torhul, M. (2005). Ethics. Kyiv [in Ukrainian].
7. Yaroshovets, V. (2002). History of philosophy. Kyiv [in Ukrainian].

*Подано в редакційну колегію 14.03.2025*

*Подано до друку 01.07.2025*